

The Discursive Diplomacy Strategies of Iran's 2022 Riots and the World's Media: A Case Study of the Al Jazeera News Network

Hassan Bashir

Professor, Imam Sadiq University, Tehran, Iran.

Email: bashir@isu.ac.ir

 0000-0003-0793-6832

Abstract

Riots, protests, developments, and social changes in every country are very important for the political-social structure of the countries. In Iran, the aforementioned developments are also of special importance. In this regard, different countries, through their media, are trying to reflect the ruling views in a way that, on the one hand, is considered a form of media and discourse diplomacy and, on the other hand, is effective in building a discourse. The study of world media is important to discover the methods of discourse formation in relation to the disturbances of 1401 in Iran due to their influence in building national, regional, and global mentalities in their fields of activity. Based on discourse theory and the Practical Discourse Analysis Method (PDAM), the article is trying to discover the discourse and, in fact, the discourse diplomacy governing Al Jazeera news network in Qatar due to its regional and global importance in this field by analyzing the seven news reports that it published at the beginning of the unrest in Iran. The research achieved important results, the most important of which are: making the system oppose human rights; globalizing Iran's protests; and creating hope for the success of protests in Iran.

Keywords: 2022 Iran Riots, Al Jazeera News Network, Discourse Diplomacy, Practical Discourse Analysis Method (PDAM).

E-ISSN: 2588-6525 / Center for Strategic Research / The Scientific Journal of Strategy

Journal of "The Scientific Journal of Strategy" © 11 years by Center for Strategic research is licensed under [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

 10.22034/rahbord.2023.408727.1573

دیپلماسی گفتمانی اغتشاشات سال ۱۴۰۱

ایران و رسانه‌های جهان:

مطالعه موردی شبکه الجزیره

حسن بشیر

استاد دانشگاه امام صادق^(ع)، تهران، ایران.

Email: bashir@isu.ac.ir

 0000-0003-0793-6832

چکیده

اغتشاشات، اعتراضات و تغییرات اجتماعی در هر کشور از اهمیت زیادی برخوردار است. در ایران نیز تحولات مزبور دارای اهمیت ویژه‌ای است. در این رابطه کشورهای مختلف از طریق رسانه‌های خود در تلاش هستند که دیدگاه‌های حاکم را به‌گونه‌ای منعکس‌کننده که از طرفی نوعی از دیپلماسی رسانه‌ای و گفتمانی تلقی می‌شود و از سوی دیگر در ساخت گفتمانی تأثیرگذار باشد. مطالعه رسانه‌های جهان به دلیل تأثیرگذاری آن‌ها در ساخت ذهنیت ملی، منطقه‌ای و جهانی در حوزه‌های فعالیت آن‌ها، برای کشف شیوه‌های گفتمان سازی در رابطه با اغتشاشات سال ۱۴۰۱ ایران حائز اهمیت است. مقاله با استناد به نظریه گفتمان و روش تحلیل عملیاتی گفتمان (پدام) در تلاش است که گفتمان و در حقیقت دیپلماسی گفتمانی حاکم بر شبکه الجزیره قطر به دلیل اهمیت منطقه‌ای و جهانی آن در این زمینه با تحلیل ۷ گزارش خبری که در آغاز اغتشاشات در ایران منتشر کرده است، را مورد کشف قرار دهد. این پژوهش به نتایج مهمی دست‌یافت که از مهم‌ترین آن‌ها: مخالفت سازی نظام با حقوق بشر، جهانی‌سازی اعتراضات ایران و امیدسازی برای موفقیت اعتراضات در ایران می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: اغتشاشات ۱۴۰۱ ایران، شبکه الجزیره، دیپلماسی گفتمانی، تحلیل گفتمان (پدام).

مقدمه و بیان مسئله

تحولات ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، دارای ابعاد مختلفی است. برخی از این ابعاد در تغییر دولت‌های مختلف است که با انتخابات سراسری همراه بوده است. برخی دیگر، در رابطه با جنگ تحمیلی ۸ ساله و تحولات بعد از آن به‌ویژه در زمینه‌های اقتصادی همراه بوده است. برخی نیز به دلیل فشارهای تحریم کشورهای غربی بخصوص آمریکا، برخی نیز به دلیل تبلیغات منفی رسانه‌های معاند، دخالت دولت‌های مخالف، تحریک عوامل وابسته داخلی و غیره بوده که تحولاتی را به وجود آورده است که باعث اعتراضات و گسترش اغتشاشات در کشور شده است.

در بیشتر این اغتشاشات و ناآرامی‌ها «تخطئه و تخریب اصول و بنیادهای انقلاب اسلامی، سناریوسازی برای ایجاد التهاب در جامعه، بسترسازی برای اغتشاش و آشوب‌های خیابانی، شایعه‌پراکنی و تشویش اذهان عمومی، القای ناکارآمدی سطوح مختلف مدیریت امور در کشور، اهانت، تخطئه و تخریب احکام و اصول اسلامی، بسترسازی برای براندازی نرم و سیاه‌نمایی و القای وجود فساد گسترده در کشور نمره بالای ۷۵ درصد کسب کرده‌اند» (عبدالرحمانی، مظفری، محمدی، ۱۳۹۷، ص. ۱۴۶).

اغتشاشات اخیر که از شهریورماه ۱۴۰۲ در کشور به وجود آمد، یکی از حوادث بسیار مهم و قابل‌مطالعه است. غریب‌آبادی، دبیر ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران در این زمینه معتقد است که در حوادث به وجود آمده بیش از ۲۰ کشور دخالت داشتند (غریب‌آبادی، ۱۴۰۲) که خود نشان‌دهنده اهمیت این ناآرامی‌ها و ضرورت مطالعه عمیق آن‌ها است. پیوند عوامل داخلی و خارجی در آن به‌خوبی آشکار بود. شیوه‌ها و تاکتیک‌های گوناگونی برای درگیری‌ها، کشتن‌ها، کشته‌سازی‌ها، تخریب‌ها، شایعه‌ها و امثالهم در این رابطه بکار گرفته شده بودند که بررسی این موارد نیازمند مطالعات و تحقیقات گسترده‌ای است.

رسانه‌های مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی به‌شدت و با قدرت هرچه‌تمام‌تر به حوادث مزبور پرداختند. شبکه الجزیره قطر که یکی از رسانه‌های معروف منطقه‌ای و بین‌المللی است، حوادث مزبور را پوشش داده است. در این پژوهش تلاش شده است که ۷ گزارش خبری-تحلیلی این شبکه که از تاریخ ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۲ (شنبه ۲۶ شهریور ۱۴۰۱) تا تاریخ ۷ اکتبر ۲۰۲۲ (جمعه ۱۵ مهر ۱۴۰۱) که با نگارش مازیار معتمدی (۲ گزارش) و فاطمه الصمادی (۱ گزارش) و بدون نویسنده (۴ گزارش) منتشرشده‌اند مورد تحلیل قرار گیرند. این گزارش‌ها تقریباً از آغاز حوادث مزبور انتشار یافته‌اند. با توجه به اهمیت شبکه الجزیره در انعکاس اخبار منطقه و جهان

تلاش شده است که گزارشات خبری این شبکه درباره ناآرامی‌های سال ۱۴۰۱ ایران مورد تحلیل قرار گرفته و شبکه معنایی گفتمان حاکم بر این شبکه در این رابطه ارائه شود.

۱. پیشینه پژوهش

با توجه به اینکه فقط چند ماهی از اغتشاشات و ناآرامی‌های ۱۴۰۱ گذشته است، هنوز تحقیقات بسیار کمی وجود دارد؛ اما پژوهش‌های متعددی در رابطه با تحلیل گفتمان رسانه‌ها و استخراج دال‌های اساسی و نقشه معنایی گزارش‌های خبری وجود دارند که به ۳ مورد در اینجا اشاره می‌شود.

مفخمی شهرستانی و احتشامی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای ناآرامی‌های شهریور ۱۴۰۱ با رویکرد کیفی و جمع‌بندی مصاحبه‌ها با روش تحلیل محتوا مورد تحلیل داده‌اند. مهم‌ترین یافته آن: ناآرامی‌های جدید با استفاده از ارتباطات اینترنتی به دنبال تئوری پردازی محافل فکری برای به دست گرفتن افکار عمومی جوانان، زبان و اقلیت‌های مذهبی و القای تفکر سانسور شدید در ایران بوده که مقابله با آن مستلزم دستیابی به استقلال فکری، مطالبه گری و مبارزه با جهل و به‌ویژه جهل رسانه‌ای است.

بشیر و احسانی‌فر (۱۴۰۱) در پژوهشی تحلیل گفتمان مناظره تلویزیونی در انتخابات دهم ریاست جمهوری اسلامی ایران را با روش تحلیل گفتمان پدام مورد تحلیل قرار داده‌اند. در این پژوهش دال‌ها و محورهای گفتمانی دو نامزد اصلی انتخابات دهم درباره عملکرد هر یک از آنان استخراج و دال‌هایی از قبیل ناکارآمدی دولت، سیاست‌های افراط‌وتفریطی، قانون‌گریزی و فرافکنی از یک‌سو و قانون‌شکنی و مخالفت با آموزه‌های امام ^(ع) از سوی دیگر مطرح گردید. به‌بیان‌دیگر، هر دو نامزد کوشیدند با تمسک به شواهد و مدارک ادعایی خود، همان چیزهایی را که دیگری به او نسبت داده، رد کند و اتفاقاً به او نسبت دهد (بشیر و احسانی‌فر، ۱۴۰۱).

بشیر و تفرجی شیرازی (۱۳۹۱) در پژوهشی تحلیل گفتمان نشریات عربی زبان کشورهای حاشیه خلیج‌فارس در مورد بحران و اغتشاشات بحرین با روش پدام مورد بررسی قرار داده‌اند. در این پژوهش ۱۸ یادداشت تحلیلی از مجموع ۸ نشریه نمونه‌گیری و مورد تحلیل قرار گرفته است. از نتایج این پژوهش به‌کارگیری راهبردهای واکنشی و فعال در گزینش اخبار، فراملی سازی بحران اغتشاشات بحرین، برجسته‌سازی بحران هویت و مشروعیت و مقایسه سازی با تصویر واقعی و

تصویر بازنمایی شده در رسانه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است (بشیر و تفرجی شیرازی، ۱۳۹۱).

در پژوهش حاضر نیز با استفاده از روش تحلیل گفتمان پدام ۷ گزارش خبری از شبکه الجزیره از همان آغاز اغتشاشات در ایران مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. تشابه اساسی در مقالات فوق پژوهش در مورد حادثه بخصوص و استفاده از روش مشابه است، اما تفاوت اساسی که نوآوری مقاله را بازنمایی می‌کند، استفاده از روش پدام در تحلیل حوادث ۱۴۰۱ و چگونگی چهارچوب سازی و گفتمان سازی در مورد آن‌ها در شبکه الجزیره است که تاکنون انجام نگرفته است.

۲. مبانی نظری

مبانی نظری در سه محور انجام خواهند گرفت: تعریف مفاهیم، نظریه چهارچوب سازی و نظریه گفتمان.

۲-۱. تعریف مفاهیم

در تعریف مفاهیم باید گفت که این پژوهش به دلیل اینکه مفهوم "اغتشاشات" در بسیاری از رسانه‌ها، رسانه ملی، بیانات رهبری، مسئولان مختلف بکار گرفته شده است از آن استفاده شده است. «در دیدار مردم اصفهان با رهبر انقلاب در تاریخ ۱۴۰۱/۸/۲۸ رهبر انقلاب با تأکید بر تلاش روزافزون مسئولان برای حل مشکلات اقتصادی گفتند: صحنه‌گردانان اصلی اغتشاشات اخیر که نتوانستند مردم را به صحنه بیاورند درصددند با ادامه شرارت‌ها، مسئولان را خسته کنند اما اغتشاشات جمع خواهد شد و ملت با تنفر روزافزون از آن‌ها با نیروی بیشتر و روحیه تازه‌تر، به کار و تلاش و پیشرفت ادامه خواهد داد» (وبسایت مقام معظم رهبری). اما برای اینکه جامعیت و شمول معنایی از دو مفهوم اعتراض و ناآرامی و نیز جنگ رسانه‌ای به دلیل مطالعه شبکه الجزیره و طرح مسائل مختلف در این زمینه استفاده شده است.

۲-۱-۱. رسانه

«رسانه را دست‌کم به دو معنا می‌توان به کاربرد. نخست و در معنایی عام، رسانه بر روش یا ابزار فنی یا مادی تغییر شکل پیام به علاماتی دلالت می‌کند که مناسب انتقال از یک مجرای معین هستند. در رسانه‌های جمعی از قبیل سینما و تلویزیون،

می‌توان میان شیوه‌های ارتباطی هر یک از این‌ها تمایز قائل شد. اما رسانه در معنایی محدودتر به واسطه مادی انتقال علائم دلالت می‌کند (مثل هوا یا کاغذ) «گیل و آدم، ۱۳۸۴، ص. ۱۴۱».

۲-۱-۲. اغتشاش

«اقدامی است همراه با خشونت که از سوی افراد در مقابله با نظام حاکم بر هر مجموعه‌ای اتفاق می‌افتد و همواره بی‌نظمی و ناامنی را با خود به همراه دارد» (مهری‌نژاد؛ مجیدی و صیدی، ۱۳۸۷، ص. ۳۱).

۳-۱-۲. اعتراض

«اعتراض، ابراز مخالفت به صورت نوشتاری یا علمی یا گفتاری در مقابل رویدادهای سیاسی یا اجتماعی است. اعتراض ممکن است به صورت فردی باشد یا تظاهرات گروهی» (بافقی، ۱۳۹۰، ص. ۴۳).

۴-۱-۲. ناآرامی

«ناآرامی، ابراز نارضایتی گروه‌هایی از مردم که باعث برهم خوردن نظم جامعه و وقوع جرائم و تخلف‌ها می‌شود.» (عسگری، ۱۳۹۹: ۱۸۴). «ناآرامی‌ها منجر به اجتماعات غیرقانونی می‌گردد که به اشکال زیر مشاهده می‌شوند: اعتصاب، تحصن، تجمع و ازدحام، راهپیمایی و تظاهرات، اغتشاش، قیام، بلوا و آشوب» (شاه بهرامی، ۱۳۸۸، ص. ۶۶).

۵-۱-۲. جنگ رسانه‌ای

«جنگ رسانه‌ای، جنگ بدون خون‌ریزی، جنگ آرام و جنگ بهداشتی و تمیز تلقی می‌شود؛ جنگی که در روزنامه‌ها، تلویزیون‌ها و عدسی دوربین‌ها جریان دارد. استفاده از رسانه‌ها برای تضعیف کشور هدف و همچنین بهره‌گیری از توان و ظرفیت رسانه‌ها (اعم از مطبوعات، خبرگزاری‌ها، رادیو و تلویزیون، اینترنت و اصول تبلیغات) به منظور دفاع از منافع ملی بنیادی‌ترین تعریف از جنگ رسانه‌ای است» (رنجبران، ۱۳۸۹، ص. ۱۹۳).

۲-۲. نظریه چهارچوب‌سازی

مفهوم چهارچوب‌سازی در حوزه ارتباطات، نخستین بار از سوی گیتلین و تاچمن برای چگونگی بسته‌بندی و ارائه کارآمد اخبار رسانه‌ای به کار رفت. آن‌ها برای بررسی چگونگی بسته‌بندی گزارش‌های خبری و انتشار اطلاعات به مخاطبان مطالعات گوناگونی را انجام دادند (زابلی زاده، ۱۳۹۳، ص. ۷).

اصطلاح «چهارچوب» در مطالعات ارتباطاتی، ریشه در آراء گافمن دارد که آن را «الگوها یا طرح‌واره‌های تفسیری» نامید که افراد را قادر می‌سازد تا رویدادهای زندگی و جهان پیرامونشان را «تعیین، درک و شناسایی کنند» (Goffman, 1974, p. 2). گامسون (Gamson, Croteau, Hoynes, & Sasson, 1992, p. 3). چهارچوب را یک انگاره سازمان‌دهنده ضمنی می‌داند که بحث عمومی را شکل می‌دهد و تحت تأثیر قرار می‌دهد. این انگاره سازمان‌دهنده با تأکید بر این‌که چه چیزی مهم و مربوط است و چه چیزی نیست، به تفکر ما درباره موضوعات مختلف، ساخت می‌دهد. درعین حال، اهمیت چهارچوب‌های خاص، تا حدودی به جامعه پیرامونی و فرهنگ سیاسی آن وابسته است.»

چهارچوب‌سازی به فرآیند «گزینش و برجستگی»^۱ اشاره می‌کند؛ چهارچوب‌سازی، به معنی انتخاب جنبه‌هایی از یک واقعیت ادراک‌شده و برجسته‌تر کردن این جنبه‌ها به‌گونه‌ای که از یک مسئله، تعریف، تفسیر علی و ارزیابی اخلاقی خاصی ارائه و نیز راه‌حل متناسب با آن پیشنهاد گردد (Entman, 1993, p. 52).

۲-۳. نظریه گفتمان

نظریه گفتمان ریشه در زبان‌شناسی کاربردی دارد. «فردیناند دوسوسور، زبان‌شناس سوئیسی، نخستین کسی بود که پایه‌های اولیه برای طرح نظریه گفتمان را بنا نهاد. از دیدگاه دوسوسور، زبان نظامی از نشانه‌هاست که در آن نشانه‌ها هر یک معنا و هویت خود را در تمایز با نشانه‌های دیگر کسب می‌کنند. بر اساس این دیدگاه، بررسی و مطالعه نظام زبانی باید به‌صورت هم‌زمانی و نه در زمانی صورت می‌گیرد. به عبارتی، در مطالعه نظام زبانی آنچه مهم است وضعیت موجود و ارتباطی است که در حال حاضر واحدهای این نظام با یکدیگر دارند» (ایزدی، ۱۳۹۵، ص. ۴۸).

«اندیشمند دیگری که تحولی اساسی در مفهوم گفتمان به وجود آورد، میشل فوکو است. وی در روش‌شناسی خود به ترتیب سه دوره را گذراند: روش گفتمان و دیرینه‌شناسی^۱ (۱۹۵۴ - ۱۹۶۹)، برقراری رابطه عقیده و عمل با رگه‌های تبارشناسی (۱۹۷۰ - ۱۹۷۵) و بالاخره استفاده از روش تبارشناسی بالأخص در شکل‌گیری مفهوم «خود» و جنسیت (۱۹۷۷ - ۱۹۸۴). [به اعتقاد فوکو] گفتمان مجموع گزاره‌های به‌هم‌پیوسته است و چون گزاره‌ها مادی هستند، بنابراین با شرایط و زمینه تاریخی و زمانی گره‌خورده‌اند» (منوچهری، ۱۳۸۷، ص. ۱۱۷-۱۱۸).

نظریه گفتمان از روش تحلیل گفتمان منفک نیست. درحقیقت می‌توان آن‌ها را دو روی یک سکه دانست (بشیر، ۱۳۹۸، ص. ۱۳۵). بنابراین، مبحث گفتمان دارای دو رویکرد نظری و روشی است که این دو رویکرد با همدیگر مطرح می‌شوند. به‌عبارت‌دیگر، نظریه گفتمان، یک چهارچوب نظری و درعین‌حال یک چهارچوب روشی به شمار می‌آید. بنابراین، تحلیل گفتمان یک رویکرد نظری-روش‌ی است که هم‌زمان در تحلیل متن و زمینه بکار گرفته می‌شود.

«اصطلاح تحلیل گفتمان، نخستین بار در زبان‌شناسی و توسط زلیک هریس (۱۹۵۲) به کار رفت. زلیک هریس در مقاله خود، دیدی صورت‌گرایانه از جمله به دست داد و تحلیل گفتمان را صرفاً نگاهی صورت‌گرایانه به جمله و متن برشمرد. بعد از هریس، بسیاری از زبان‌شناسان تحلیل گفتمان را نقطه مقابل تحلیل متن دانسته‌اند. به اعتقاد این عده، تحلیل گفتمان شامل تحلیل ساختار زبان گفتاری-مانند گفت‌وگوها، مصاحبه‌ها و سخنرانی‌ها- و تحلیل متن شامل تحلیل ساختار زبان نوشتاری-مانند مقاله‌ها و داستان‌ها- است. دیری نگذشت که بعضی از زبان‌شناسان این مفهوم را در معناهای متفاوتی به کار بردند» (فرکلاف، ۱۳۷۹، ص. ۷-۸).

یول و براون در تعریف تحلیل گفتمان می‌نویسند: «تحلیل گفتمان، تجزیه و تحلیل زبان در کاربرد آن است، در این صورت نمی‌تواند منحصر به توصیف صورت‌های زبانی مستقل از اهداف و کارکردهایی باشد که این صورت‌ها برای پرداختن به آن‌ها در امور انسانی به وجود آمده‌اند» (فرکلاف، ۱۳۷۹، ص. ۷). مبانی گفتمان متکی به مباحث قدرت (دیرفوس و رابینو، ۱۳۹۱)، رابطه گفتمان با رویکردهای اجتماعی (فرکلاف، ۱۳۷۹)، جهت‌گیری ایدئولوژی محور هر گفتمان (Van Dijk, 2000) و هژمونی‌سازی

گفتمان (Greimas, 1987) می‌باشد که همه این موارد در روشی که برای تحلیل مورد استفاده قرار گرفته است مورد توجه بوده‌اند.

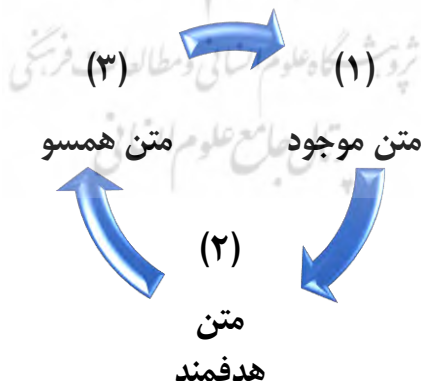
۳. روش پژوهش

در این مقاله، از روش تحلیل گفتمان استفاده شده است. تحلیل گفتمان یک روش کیفی است که از اصلاح روش‌های اولیه تحلیل رسانه‌ها حاصل شده است. اصطلاحی که شالوده زبان‌شناسی دارد.

در این پژوهش، از روش عملیاتی تحلیل گفتمان پدام^۱ به دلیل عملیاتی و فرایندی بودن آن (بشیر، ۱۳۸۵) استفاده می‌شود. این روش شامل ۵ سطح است که عبارتند از:

اولین سطح آن «برداشت از اصل متن می‌باشد» (سطح-سطح). این سطح، ظاهری‌ترین بخش تحلیل گفتمان است که شامل کشف جملات و کلماتی است که در متن دارای بار معنایی خاص متناسب با هدف تحقیق می‌باشد. در این سطح، متن موجود، متن هدفمند و متن همسو با تحقیق مشخص و مورد تحلیل قرار می‌گیرد (بشیر، ۱۳۹۰). نمودار شماره (۱) بیانگر این فرایند انتخاب متن مورد تحلیل است.

نمودار شماره (۱): حرکت در داخل متن: کشف روابط توصیفی برای انتخاب متن نهایی مورد تحلیل

1. PDAM(Practical Discourse Analysis Method

سطح دوم تحلیل در این روش، «جهت‌گیری و گرایش متن» (عمق-سطح) است که شامل جهت‌گیری‌ها و گرایش‌های جملات در داخل متن می‌باشد. در این مرحله متن، بینامتنیت‌های مرتبط، فراگفتمان‌های مرتبط که در حقیقت فرا متن‌های گوناگون مرتبط با متن هستند، به صورت هم‌زمان مورد توجه قرار می‌گیرند (بشیر، ۱۳۹۱).

جدول شماره (۱) مراحل فرایندی تحلیل گفتمان به روش "پدام"

برداشت از اصل متن (سطح-سطح)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق-سطح)	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح-عمق)	فرایندسازی معنایی بینامتنی (عمق-عمق) یا سطح عمیق	تبیین بینامتنیت گفتمان‌های فرامتنی (سطح عمیق‌تر)
-----------------------------	--------------------------------	--	--	--

در حقیقت این روش بر مبنای اصولی طراحی شده است که به طور خلاصه به شرح ذیل است:

۱. تحلیل گفتمان: تحلیل فرایندی معناست؛
۲. معنای فرایندی: محصول تعامل سه حوزه معنایی است: معنای ظاهری+معنای پنهان (ضمنی)؛ معنای هم‌زمان+ معنای در زمان؛ معنای درون‌متنی (محصول مفصل‌بندی‌های معنایی میان معناهاى مشابه و معناهاى دیگر درون‌متن)+ معنای برون/فرا متنی (محصول مفصل‌بندی‌های بینامتنی و بیناگفتمانی بیرون متن)؛
۳. تحول معنایی بیش از آنکه به «قدرت» بستگی داشته باشد، به «هویت» و «چگونگی ساخت هویت» بستگی دارد؛
۴. هدف از تحلیل فرایند معنایی کشف دال‌های اساسی فرا متنی بیرون متنی بر پایه سال‌های اساسی درون‌متنی است (پیوند سازی/مفصل‌بندی دال‌های درون‌متن با دال‌های فرا متن)؛
۵. فریبی تدریجی دال‌ها: افزون بر تعدد دال‌ها در متن، دال‌ها در طی فرایند سازی معنایی به تدریج از نظر معنا فربه‌تر می‌شوند. این فریبی به معنای «انبساط و شمولیت معنای بیشتر» است؛
۶. سطح‌بندی دال‌ها: با انبساط معنای دال‌ها، سطوح متفاوت دال‌ها ایجاد می‌شود و دال یک، دال دو، دال سه و غیره به دست می‌آید؛

۷. نقشه معنایی: شامل دو بخش ۱. کشف دال‌های فراگفتمانی مرتبط و ۲. تحلیل رابطه دال‌های فراگفتمانی با دال‌های بینامتنی و متنی اس؛
۸. تحلیل معکوس گفتمانی: حرکت معکوس از دال‌های فراگفتمانی به دال‌های اساسی متنی برای تثبیت معناها به دست‌آمده (سیر ارتباطی رفت و برگشتی). این مرحله تنها زمانی انجام می‌گیرد که روایتی دال‌های اساسی به دست‌آمده نیازمند نوعی از روایی‌سازی باشد (بشیر، ۱۴۰۰، ص. ۴۳).

آنچه در این تحقیق مورد توجه است کشف گفتمان حاکم بر شبکه الجزیره از همان آغاز اغتشاشات ۱۴۰۱ در ایران و چگونگی بازنمایی آن‌ها و استخراج دال‌های اساسی و بالاخره ترسیم نقشه معنایی گفتمان حاکم بر این شبکه است.

۳-۱. شبکه مورد تحلیل: الجزیره

شبکه الجزیره در سال ۱۹۹۶ توسط شیخ حمد بن خلیفه آل ثانی، امیر سابق قطر تأسیس گردید. شیخ حمد این شبکه خبری را با سرمایه اولیه ۱۵۰ میلیون دلار به وجود آورد. امیر قطر با به‌کارگیری خبرنگاران مختلف از جهان عرب، یک شبکه خبری عربی ۲۴ ساعته به وجود آورد که توانست در مدت کوتاهی دیدگاه‌های مختلفی از جمله انتقاد از حکومت‌های عربی که قبل از آن تقریباً وجود نداشت را مطرح کند (Sharp, 2003, p. 1).

در پی موفقیت‌های گسترده این شبکه، در سال ۲۰۰۳ هدف خود را به مخاطبان غیر عرب توسعه و شبکه انگلیسی‌زبان الجزیره ۲۴ ساعته را با بیش از یک میلیارد دلار سرمایه راه‌اندازی کرد (Powers, 2012, p. 6). بالاخره این شبکه در یکم آگوست ۲۰۱۱ شبکه الجزیره آمریکا در نیویورک توسط امیر قطر تأسیس گردید. (Kessler, 2012, p. 47). شبکه الجزیره در گزارش‌های خبری خود در این تلاش بوده است که جامعه جهانی را از یک‌سو با تحولات اخیر ایران آشنا سازد و از سوی دیگر اهداف گفتمانی خود را در ترسیم اعتراضات و اغتشاشات ۱۴۰۱ ایران با جهت‌گیری متقاعدسازی مخاطبان خود محقق سازد.

اصولاً «روان‌شناسان اجتماعی، عنایت خاصی به وسایل و ابزارهای ارتباطی و پیام‌رسان در چرخه متقاعدسازی دارند. حتی به ارتباط وثیقی میان محتوای پیام و نوع رسانه نیز قائل هستند. بر این اساس، وقتی پیام ساده باشد رسانه‌های دیداری بیش از رسانه‌های شنیداری و نوشتاری قادرند بر مخاطبان تأثیر بگذارند؛ درحالی‌که

وقتی ادراک پیام دشوار باشد، برنامه‌های نوشتاری مؤثرتر است» (انصاری فر، ۱۳۸۵، ص. ۵۶). این شبکه در تحولات و اغتشاشات اخیر ایران فعالیت آشکاری داشت که در این پژوهش ۷ گزارش خبری این شبکه به شرح ذیل مورد تحلیل گفتمان قرار می‌گیرند.

۱. عنوان: "تظاهرات در مراسم خاک‌سپاری زن ایرانی که در بازداشت پلیس جان باخت." نویسنده ندارد، ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۲ (شنبه ۲۶ شهریور ۱۴۰۱)

لینک خبر:

<https://www.aljazeera.com/news/2022/9/17/police-fire-tear-gas-at-rally-after-iranian-womans-funeral>

۲. عنوان: "ایران کتک خوردن مهسا امینی را که در بازداشتگاه پلیس درگذشت، انکار کرد." نویسنده: مازیار معتمدی، ۱۹ سپتامبر ۲۰۲۲ (دوشنبه ۲۸ شهریور ۱۴۰۱)

لینک خبر:

<https://www.aljazeera.com/news/2022/9/19/irans-police-denies-women-who-died-in-custody-was-beaten>

۳. عنوان: "آمریکا تحریم‌های مرتبط با اینترنت علیه ایران را برای حمایت از معترضان کاهش می‌دهد." نویسنده ندارد، ۲۵ سپتامبر ۲۰۲۲ (یکشنبه ۳ مهر ۱۴۰۱)

لینک خبر:

<https://www.aljazeera.com/news/2022/9/23/us-relaxes-internet-sanctions-on-iran-in-support-of-protesters>

۴. عنوان: "فراتر از حجاب... چه چیزی در ورای اعتراضات اخیر ایران قرار دارد؟" نویسنده: فاطمه الصمادی، ۲۰۲۲/۹/۲۸ (چهارشنبه ۶ مهر ۱۴۰۱)

لینک خبر:

<https://www.aljazeera.net/midan/reality/politics/2022/>

۵. عنوان: "در حمله‌ای در ایران ۱۹ نفر از جمله چهار نفر از اعضای سپاه کشته شدند." نویسنده ندارد، ۱ اکتبر ۲۰۲۲ (شنبه ۹ مهر ۱۴۰۱)

لینک خبر:

<https://www.aljazeera.com/news/2022/10/1/19-killed-including-four-elite-guard-members-in-iran-attack>

۶. عنوان: "آیت‌الله خامنه‌ای در نخستین اظهارنظر درباره اعتراض‌ها، آمریکا و اسرائیل را مسئول معرفی کرد." نویسنده: مازیار معتمدی، ۳ اکتبر ۲۰۲۲ (۱۱ مهر ۱۴۰۱)

لینک خبر:

<https://www.aljazeera.com/news/2022/10/3/irans-khamenei-blames-israel-us-in-first-comments-on-protests>

۷. عنوان: "پزشکی قانونی ایران مرگ مهسا امینی بر اثر وارد آمدن ضربات را تکذیب کرد." نویسنده ندارد، ۷ اکتبر ۲۰۲۲ (جمعه ۱۵ مهر ۱۴۰۱)
لینک خبر:

<https://www.aljazeera.com/news/2022/10/7/iranian-coroner-denies-mahsa-amini-died-from-blows-to-body>

۴. یافته‌ها و تحلیل پژوهش

۴-۱. تهیه جدول سه سطح اول روش پدام

مطالعه گزارش‌های الجزیره و تحلیل آن‌ها در آغاز با تهیه جدول سه سطح اول برای هر کدام از گزارش‌های هشتگانه بود. با توجه به اینکه درج کلیه جداول برای همه گزارش‌ها مقاله را از حد معمول گسترش خواهد داد، تنها به دو جدول تحلیل گزارش خبری اول و هفتم (جداول شماره: ۲ و ۳) اشاره و در مورد بقیه از جداول مربوط به مرحله عمیق و عمیق‌تر استفاده خواهد شد.

عنوان: "تظاهرات در مراسم خاک‌سپاری زن ایرانی که در بازداشت پلیس جان باخت." نویسنده ندارد، ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۲ (شنبه ۲۶ شهریور ۱۴۰۱).

جدول شماره (۲): تحلیل سه سطح اول گزارش اول الجزیره درباره اغتشاشات ۱۴۰۱

تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح-عمق)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق-سطح)	برداشت از اصل متن (سطح-سطح)
سیاست غلط دولت درباره حجاب	بحران اخیر ایران عمدتاً درباره حجاب است.	چندین عامل باعث شده است قضیه حجاب در ایران به بحران تبدیل شود که مهم‌ترین آن‌ها سیاست‌های حکومت و تغییر اجتماعی است.
محرومیت جامعه ایران از آزادی و حق انتخاب	جامعه ایران تغییر جدی کرده است.	به نظر می‌رسد پافشاری برگشت‌های ارشاد در خیابان‌ها شاخصی بر ناتوانی سیاسی از فهم وقوع تغییرات در ارزش‌های جامعه و اعتراف به این واقعیت است که نسل‌های (جدید) در ایران اولویت‌های ارزشی و معیارها و رفتارهای مبتنی بر نظام ارزشی مدرن پیدا کرده‌اند از جمله این ارزش‌ها آزادی و حق انتخاب فردی است و این‌گونه به نظر می‌رسد که ارتباط و

		گفت‌وگو میان نظام از یک‌سو و این گروه از جامعه ایرانی کاملاً از میان‌رفته است.
ضدیت اسلام‌گرایی با آزادی و دموکراسی	اعتراضات ایران چندبعدی است.	جنبش‌های اعتراضی جنبش‌های سیاسی-اجتماعی هستند که پدیده‌ای به هم مرتبط هستند. جنبش اعتراضی مربوط به حجاب را نمی‌توان از دیگر اعتراضات اقتصادی و سیاسی جدا کرد. بنابراین حکومت احتمالاً به تفکر خارج از چهار چوب قانونی نیاز دارد که در دوره طغیان اسلام‌گرایی برای جامعه ترسیم کرده است.
عدم قدرت اعتراض اجتماعی برای سقوط نظام	بحران ایران، اعتراض اجتماعی است.	صحبت از وضعیت اعتراضی در ایران (تازه‌ترین موج آن یا موج‌های پیشین) در هر صورت به این معنا نیست که آن را به عنوان وضعیتی در تلاش برای سرنگونی یا دارای توانمندی برای سرنگونی حکومت تحلیل کنیم. بیشتر وضعیتی است که همراه و ملازم جامعه ایرانی است به طوری که تقریباً اعتراض قرین جمهوری اسلامی در طول چهار دهه گذشته بوده است. برجسته‌ترین آن‌ها اعتراضات دانشجویی در سال ۲۰۰۹ در پی انتخاب احمدی‌نژاد و اعتراضات معیشتی در سال ۲۰۱۷ در دوره روحانی بوده است و تازه‌ترین آن‌ها اعتراضات کنونی می‌باشد. از این‌رو توصیف جامعه ایرانی به جامعه اعتراضی درست است.
ادامه تحریم‌ها باعث تحولات اجتماعی می‌شود.	تحریم‌های اقتصادی تأثیرات زیادی در جامعه ایران داشته است.	احتمالاً افرادی در ایران در خصوص تأثیر تحریم‌ها در ایران تردید دارند، اما در واقع تحریم‌ها جامعه ایران را از مزایای اقتصادی محروم کرده است و تأثیرات آن حتی به طبقه متوسط جامعه کشیده شده است. از این‌رو نوعی عدم رضایت معیشتی به خاطر وخامت اقتصادی وجود دارد که تحریم‌ها یکی از علل آن است.

<p>در دولت رئیسی تحریم‌ها افزایش می‌یابد.</p>	<p>ضرورت ادامه تحریم‌های اقتصادی برای تحولات داخلی</p>	<p>دشمنان ایران در خارج از کشور از میزان فشار ناشی از شرایط اقتصادی آگاه هستند و از این‌رو تحریم‌های بیشتری را اعمال می‌کنند و آنچه را که موجب تقویت وضعیت اعتراضی در داخل ایران و افزایش فاصله بین مردم و نظام می‌شود، فراهم می‌کنند. هدف آن‌ها این است که حکومت ایران را به پذیرش توافق با شروطی مجبور کنند که این کشور نمی‌پذیرد. محدود کردن گزینه‌های اقتصادی و کاهش سطح درآمد در دوره رئیسی ممکن است به اعتراض‌های دیگری با ماهیت معیشتی مانند دوره روحانی منجر شود.</p>
<p>تأکید بر ایجاد رهبری برای هدایت اعتراضات</p>	<p>ناموفق بودن اعتراضات ایران به دلیل فقدان رهبری</p>	<p>درواقع جنبش‌های اعتراضی اخیر در ایران فاقد رهبری مشخص است. رهبران جنبش‌های اعتراضی را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: رهبران ایدئولوژیک، رهبران نظریه‌پرداز و رهبران تاکتیکی (پشتیبانی). مشابه آنچه در انقلاب اسلامی رخ داد، اما جنبش‌های اعتراضی بعدی در جمهوری اسلامی جنبش سبز نیز از این امر مستثنا نیست فاقد رهبری‌های گفته شده است.</p>
<p>ساختارسازی اعتراضات در جهت سقوط نظام</p>	<p>اعتراضات هنوز در سطح براندازی نیست.</p>	<p>اعتراضات در ایران به‌صورت واضح عدم رضایت مردم در قبال حکومت را نشان می‌دهد؛ اما فاقد ساختار یا بسیج سازماندهی شده است و تهدید واقعی برای براندازی نظام به شمار نمی‌رود.</p>
<p>راه‌حل اعتراضات، تغییر حکومت ایران</p>	<p>برجسته‌سازی فاصله مردم با حکومت</p>	<p>اعتراض در ایران نشانه واقعی بحران رابطه میان حکومت و مردم یا به عبارتی میان حکومت و گروه قابل توجهی از ملت ایران است و این بحرانی است که نیازمند تغییر در رفتار سیاسی حکومت است.</p>

موفقیت بی‌چون‌وچرای اعتراضات در تغییر نظام	ضرورت تغییر هویت نظام ایران	این اعتراضات در حقیقت درگیری بر سر تصویر ایران و هویت سیاسی و اجتماعی آن است و نتیجه‌ای که همه طرف‌ها به آن می‌رسند این است که تغییر اجتماعی که جامعه ایران شاهد آن است در نهایت شروط خود را تحمیل خواهد کرد.
---	--------------------------------	---

عنوان: «پزشکی قانونی ایران مرگ مهسا امینی بر اثر وارد آمدن ضربات را تکذیب کرد» (نویسنده ندارد، تاریخ نشر: ۷ اکتبر ۲۰۲۲).

جدول شماره (۳): تحلیل سه سطح اول گزارش هفتم الجزیره درباره اغتشاشات ۱۴۰۱

تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن (سطح-عمق)	جهت‌گیری و گرایش متن (عمق-سطح)	برداشت از اصل متن (سطح-سطح)
تشکیک در فوت عادی مهسا امینی	زمینه‌سازی برای عدم پذیرش فوت عادی مهسا امینی	پزشکی قانونی ایران در گزارشی رسمی علت مرگ مهسا امینی را در بازداشت «پلیس اخلاقی» بیماری زمینه‌های اعلام کرد. در این گزارش آمده است: «مرگ مهسا امینی بر اثر ضربه به سر و اندام‌های حیاتی بدن نبوده است. به دلیل ناکارآمدی احیای قلبی-تنفسی در دقایق بحرانی اولیه، وی دچار هیپوکسی شدید و در نتیجه آسیب مغزی شد.» به احتمال زیاد، معارضان ایرانی این موضوع را نخواهند پذیرفت.
فشار دولت به زنان	مرگ مهسا امینی به دلیل بدحجابی است.	مرگ امینی که به دلیل «پوشش نامناسب» دستگیر شده بود، موجی از اعتراضات را در پی داشت که بزرگ‌ترین چالش رهبران ایران در سال‌های اخیر است.
گفتمان‌سازی در مورد کشتن مهسا امینی	تکذیب غیر مستقیم ادعاهای پلیس در مورد فوت مهسا امینی	نیکبخت، وکیل خانواده امینی، در گفت‌وگو با اعتماد آنلاین گفته بود که «پزشکان محترم» معتقدند به وی ضربه وارد شده است. پدر امینی نیز با اشاره به کبود بودن پاهای او، پلیس را مسئول مرگ دخترش می‌داند.

<p>ورود سازمان‌های بین‌المللی به موضوع کشتار زنان در ایران</p>	<p>تاکیدسازی بر کشتار زنان توسط دولت</p>	<p>قوه قضاییه ایران در گزارشی جداگانه کشته شدن دختر نوجوان دیگری را به دست نیروهای امنیتی تکذیب کرد. عفو بین‌الملل علت مرگ سارینا اسماعیل‌زاده ۱۶ ساله را ضرب و شتم شدید با باتوم از ناحیه سر اعلام کرده است. دادستان البرز با توجه به تحقیقات اولیه، علت مرگ او را خودکشی اعلام کرد.</p>
<p>تشکیک‌سازی در ادعاهای دولت در عدم کشتار زنان</p>	<p>گسترش کشتار زنان در ایران</p>	<p>قوه قضاییه مرگ دختر ۱۶ ساله دیگری به نام نیکا شاکرمی را مرتبط با اعتراضات ندانست. مادر نیکا در ویدئویی که روز پنجشنبه برای رسانه‌های فارسی‌زبان خارجی ارسال شد، مقامات را مسئول مرگ او دانست.</p>
<p>همبستگی جهانیان با اعتراضات ایران</p>	<p>زنان سردمداران اعتراضات ایران</p>	<p>تظاهرات در سراسر ایران منجر به کشته شدن ده‌ها معترض و نیروی امنیتی و همچنین بازداشت صدها نفر شده است. معترضان زن در اعتراض به حجاب اجباری در ایران، از خود در حال سوزاندن روسری و بریدن موهایشان فیلم می‌گیرند و منتشر می‌کنند. بسیاری از بازیگران و چهره‌های مشهور جهان با بریدن موی خود همبستگی خود را با زنان ایران اعلام کرده‌اند.</p>
<p>انحراف‌سازی نظام ایران درباره علت اغتشاشات</p>	<p>بهانه‌سازی نظام برای دخالت خارجی‌ها در اعتراضات ایران</p>	<p>آیت‌الله خامنه‌ای آمریکا و اسرائیل را مسئول ناآرامی‌ها دانسته و این کشورها را به تلاش برای توقف «پیشرفت» ایران متهم کرده است.</p>

۳-۲. تحلیل سطح عمیق

مرحله تحلیل عمیق شامل به دست آوردن دال‌های اساسی گفتمان متن است. جدول شماره (۴) بیانگر این مرحله است.

جدول شماره (۴): مرحله تحلیل عمیق و استخراج دال‌های اساسی گفتمان متن

سطح عمق - عمق (عمیق)	سطح - عمق
تعارض‌سازی میان نظام اسلامی با آزادی و دموکراسی	<ul style="list-style-type: none"> • محرومیت جامعه ایران از آزادی و حق انتخاب • مخالفت نظام با آزادی‌های خبری • ایران مخالف حقوق اولیه مردم است. • مفهوم‌سازی اغتشاشات به‌جای اعتراضات • ضدیت اسلام‌گرایی با آزادی و دموکراسی • سیاست غلط دولت درباره حجاب • بازداشتگاه استرس‌زاست. • ایجاد فشار اجتماعی در مورد بدحجابان • عدم امکان معالجه ضربه روحی شدید
تئوری سازی تغییر اجتماعی با ادامه تحریم	<ul style="list-style-type: none"> • ادامه تحریم‌ها باعث تحولات اجتماعی می‌شود. • در دولت رئیسی تحریم‌ها افزایش می‌یابد. • ایران مخالف حل شدن برنامه هسته‌ای
آینده سازی موفقیت نهایی اعتراضات ایران	<ul style="list-style-type: none"> • عدم قدرت اعتراض اجتماعی برای سقوط نظام • ساختارسازی اعتراضات در جهت سقوط نظام • تأکید بر ایجاد رهبری برای هدایت اعتراضات • راه‌حل اعتراضات، تغییر حکومت ایران • موفقیت بی‌چون‌وچرای اعتراضات در تغییر نظام
تردیدسازی درباره فوت مهسا امینی	<ul style="list-style-type: none"> • تردید مردم درباره ادعاهای پلیس درباره فوت مهسا • گشت ارشاد عامل مرگ مهسا • دروغ‌پردازی درباره فوت مهسا • برجسته‌سازی سالم بودن مهسا در زمان دستگیری • تلاش دولت در عادی‌سازی فوت مهسا • انحراف سازی نظام ایران درباره علت اغتشاشات • تلاش نظام برای تقلیل‌گرایی اعتراضات • تلاش نظام برای کاهش اهمیت حجاب در اعتراضات • تشکیک در فوت عادی مهسا امینی • گفتمان سازی در مورد کشتن مهسا امینی • تشکیک سازی در ادعاهای دولت در عدم کشتار زنان • تأکیدسازی بر سلامتی مهسا امینی قبل از فوت • مجبور شدن نظام به بررسی علت فوت مهسا امینی • ناگهانی بودن اعتراضات و عدم امکان برنامه‌ریزی دولت برای جلوگیری از آن
امنیتی‌سازی کشور پس از فوت مهسا امینی	<ul style="list-style-type: none"> • امنیت کشور قابل اغماض نیست. • تبدیل شدن فوت مهسا به یک مسئله امنیت عمومی
	<ul style="list-style-type: none"> • زمینه‌سازی برای رابطه سازی اعتراضات باحجاب • گفتمان سازی در مورد حجاب اجباری

زمینه‌سازی اعتراضات با موضوع حجاب	<ul style="list-style-type: none"> • موضوع حجاب عامل اساسی اعتراضات ایران • نمادسازی از مهسا امینی برای گسترش اغتشاشات • نقش سازی برای دانشجویان جهت گسترش اعتراضات
برجسته‌سازی خشونت نظام در برابر اعتراضات	<ul style="list-style-type: none"> • برخورد خشونت‌آمیز نظام با تظاهرکنندگان • وحشت‌زایی برای کشتار سپاه و بسیج • تثبیت اقدامات سرکوبگرانه دولت • برجسته‌سازی خشونت دولت نسبت به اعتراضات مردم • برجسته‌سازی خشونت نظام • برخورد خشونت‌آمیز دولت با ورزشکاران • فشار دولت به زنان • برخورد خشونت‌آمیز پلیس با معترضان • برجسته‌سازی خشونت پلیس در مورد زنان
امکان‌سازی برای جداسازی و تقسیم ایران	<ul style="list-style-type: none"> • امکان سازی برای گسترش فعالیت جدایی‌طلبان در مرزها • برجسته‌سازی قدرت جدایی‌طلبان • اتهام سازی دولت به اعتراضات جهت تلاش برای جدایی‌طلبی کشور • تأکید بر جدایی‌سازی در اغتشاشات ایران
آمریکاسازی اعتراضات ایران	<ul style="list-style-type: none"> • دخالت خارجی‌ها برای عقب انداختن ایران • اغتشاشات یک توطئه خارجی است. • برجسته‌سازی مخالفت با اسلام از زبان رهبری در اغتشاشات • عامل اصلی اغتشاشات بازدارندگی کشور از پیشرفت • حمایت آمریکا از اغتشاشگران • دخالت مستقیم آمریکا در اغتشاشات • گسترش راه‌های دخالت آمریکا در حمایت از اغتشاشات
گفتمان‌سازی جهانی درباره اغتشاشات	<ul style="list-style-type: none"> • گسترش اعتراضات به جامعه جهانی • ورود سازمان‌های بین‌المللی به موضوع کشتار زنان در ایران • همبستگی جهانیان با اعتراضات ایران • امکان سازی برای درگیری‌های قومیتی • پیوندسازی اعتراضات داخل با خارج درباره نظام

۳-۳. تحلیل سطح عمیق‌تر

با توجه به دال‌های استخراج‌شده از سطح عمیق گفتمان مورد تحلیل می‌توان و با توجه به گفتمان‌های دیگر دال‌های اساسی عمیق‌تر را استخراج و تحلیل مربوط به این مرحله را ارائه نمود.

جدول شماره (۵): دال‌های اساسی سطح عمیق‌تر تحلیل گفتمان گزارش‌های خبری الجزیره

دال‌های اساسی سطح عمیق‌تر	سطح عمیق
مخالفت‌سازی نظام با حقوق بشر	تعارض سازی میان نظام اسلامی با آزادی و دموکراسی
	برجسته‌سازی خشونت نظام در برابر اعتراضات
	تردید سازی درباره فوت مهسا امینی
	امنیتی سازی کشور پس از فوت مهسا
جهانی سازی اعتراضات ایران	امکان سازی برای جداسازی و تقسیم ایران
	آمریکاسازی اعتراضات ایران
	گفتمان سازی جهانی درباره اغتشاشات
امیدسازی برای موفقیت اعتراضات در ایران	تئوری سازی تغییر اجتماعی با ادامه تحریم
	آینده سازی موفقیت نهایی اعتراضات ایران
	زمینه‌سازی اعتراضات با موضوع حجاب

تحلیل عمیق‌تر شامل ایجاد مفصل‌بندی میان گفتمان گزارشات خبری مورد تحلیل با سایر گفتمان‌ها است و در حقیقت نوعی از تحلیل بینا گفتمانی است. در این زمینه می‌توان سه حوزه بینا گفتمانی را از تحلیل گفتمان گزارشات خبری مزبور به دست آورد که مورد تحلیل عمیق‌تر قرار می‌گیرند.

الف) مخالفت‌سازی نظام با حقوق بشر

تلاش زیادی تاکنون از طرف کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا صورت گرفته است تا پرونده حقوق بشری برای ایران باز و جمهوری اسلامی را به‌عنوان نظامی مخالف حقوق بشر در سطح جهان مطرح شود. در این زمینه اقدامات مختلفی صورت گرفته است اما حادثه فوت مهسا امینی و گسترش اغتشاشات بعدازآن زمینه را برای طرح گسترده موضوع مخالفت با حقوق بشر را آماده‌تر ساخت. در این زمینه تلاش گردید چهار محور گفتمانی با دال‌های مشخصی را مطرح سازد که در این زمینه رسانه‌های معاند و مخالف در سطح جهانی تلاش کردند که در این زمینه گزارشات و خبرهای مختلفی را مطرح سازند. محورهای گفتمانی مزبور عبارتند از:

۱. تعارض سازی میان نظام اسلامی با آزادی و دموکراسی؛
۲. برجسته‌سازی خشونت نظام در برابر اعتراضات؛
۳. تردیدسازی درباره فوت مهسا امینی؛
۴. امنیتی‌سازی کشور پس از فوت مهسا.

تعارض‌سازی میان نظام اسلامی با آزادی و دموکراسی اولین گام بود که بر اساس آن علیرغم خشونت‌ها و کشتن نیروهای پلیس و بسیج، رسانه‌های معاند تلاش کردند که حرکتی معکوس در این زمینه انجام و خشونت را به پلیس و نیروهای بسیج منتسب کنند. برای چنین حرکتی نیز دو شیوه گفتمانی را مورد توجه قراردادند که اولی تردید‌سازی در مورد فوت مهسا امینی که توانست شکافی در جامعه ایجاد نماید و دومی القای امنیتی‌سازی کشور برای سرکوب اغتشاشات بود که به شکل‌های مختلف این حرکت مورد توجه رسانه‌های معاند قرار گرفت.

ب) جهانی‌سازی اعتراضات ایران

جهانی‌سازی اعتراضات در ایران یکی از برنامه‌های مهمی بود که در اغتشاشات سال ۱۴۰۱ بیش از تحولات قبلی در ایران مورد توجه کشورهای غربی و رسانه‌های معاند بود. ایجاد فضای جهانی علیه ایران که شاید منجر به یک اجماع جهانی برای تغییر نظام قرار گیرد از اهداف مهم اغتشاشات اخیر بود. در این زمینه رسانه‌ها از شیوه‌ها مهم عملیات روانی استفاده کردند.

سه محور ذیل از محورهای مهم در این زمینه هستند.

۱. امکان‌سازی برای جداسازی و تقسیم ایران؛
۲. آمریکاسازی اعتراضات ایران؛
۳. گفتمان‌سازی جهانی درباره اغتشاشات.

اگرچه برخی رسانه‌ها از جمله شبکه الجزیره، آمریکاسازی اعتراضات ایران را مطرح می‌کند که از سویی قدرت‌سازی برای آمریکا در امکان‌دخالت بیشتر در ایران را منعکس می‌کند، و از سوی دیگر، ایجاد اعتمادسازی برای نیروهای مخالف برای احساس داشتن حامی مهمی چون آمریکا در این حرکت اخیر است. در همین زمینه موضوع جداسازی ایران و تقسیم ایران به‌عنوان یک امر مهم و امکان‌پذیر برای سقوط نظام مورد تأکید رسانه‌های معاند قرار می‌گیرد. این حرکت تبلیغاتی بدیهی است که نوعی از جرئت جدا شدن به برخی از قومیت‌ها را می‌دهد. در همین راستا و با ایجاد چنین زمینه‌هایی گفتمان‌سازی وسیعی برای جهانی‌سازی اغتشاشات صورت می‌گیرد. رسانه‌های جهانی از غرب و شرق تلاش وسیعی کردند که هرگونه حرکتی در این زمینه از داخل ایران را با بزرگ‌نمایی، برجسته‌سازی، دروغ‌پردازی و غیره را پوشش دهند و جامعه جهانی را نسبت به این موضوع حساس نمایند.

ج) امیدسازی برای موفقیت اعتراضات در ایران

امیدسازی برای موفقیت اعتراضات و اغتشاشات در ایران یکی دیگر از شیوه‌های دیپلماسی گفتمانی رسانه‌های بیگانه و معاند برای ایجاد تغییرات اساسی در ایران بود. سه محور ذیل در این زمینه منعکس‌کننده گفتمان مطرح توسط رسانه‌های مزبور است.

۱. تئوری سازی تغییر اجتماعی با ادامه تحریم؛

۲. آینده‌سازی موفقیت نهایی اعتراضات ایران؛

۳. زمینه‌سازی اعتراضات با موضوع حجاب.

تحریم یکی از عوامل مهم برای ایجاد تغییرات در ایران است. حداقل این دیدگاه توسط کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا مورد توجه بوده و هست. به همین دلیل سیاستمداران غربی در تلاش هستند که از موضوع تحریم برای سقوط یا حداقل تغییرات اساسی در نظام ایران استفاده کنند. این شیوه از گفتمان و تئوری‌سازی، می‌تواند جامعه ایرانی را نیز مورد تحریک قرار دهد که ادامه تحریم بیش از آنکه مربوط به کشورهای غربی باشد مربوط به نظام اسلامی است و نوعی از تنش اجتماعی را به دنبال داشته باشد. در همین زمینه رسانه‌های بیگانه و معاند در تلاش شدند که نوعی از امیدسازی برای خلق آینده‌ای موفق برای اعتراضات ایران ایجاد کنند و امیدواری برای ادامه اغتشاشات را در جامعه گسترش دهند. به همین دلیل بسیاری از خبرهای دروغ و غیر واقعی برای تصعید این امیدواری را منتشر کردند و از اولین ارزش‌های خبری که صحت خبر و داشتن منبع معتبر را مورد تأکید قرار می‌دهد، روی برگرداندند و گفتمان جدیدی متکی به خبر در خدمت سیاست و قدرت را عرضه کردند. اگرچه در همین زمینه، رسانه‌های بیگانه و معاند اهداف مختلفی را دنبال می‌کردند اما با مشخص شدن چهره دخالت خارجی‌ها به‌ویژه آمریکا و برخی از ایادی آنان در منطقه، رسانه‌های مزبور هدف قابل دسترسی ساده‌تری را مورد توجه قرار دادند که در موضوع "حجاب" و گسترش بی‌حجابی نهفته بود. به همین دلیل شعار "زن، زندگی، آزادی" به سمت گفتمان بی‌حجابی و آزادی بی‌قیدوبند زنان در کشور پیش رفت. این حرکت می‌توانست چندین شکاف را در جامعه ایجاد نماید که مهم‌ترین آن‌ها شکاف میان باحجابان و بی‌حجابان، اختلاف بین دولتمردان در تعیین حدود مرز حجاب، گسترش تفاوت دیدگاه‌ها در مورد مصادیق حقوق شخصی و اجتماعی و غیره بود.

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

تحلیل گفتمان گزارش‌های انتشار یافته در رسانه‌های جهان درباره اغتشاشات سال ۱۴۰۱ ایران برای شناخت دیپلماسی گفتمانی این رسانه‌ها که به‌نوعی حاکی از رویکرد سیاست کلی کشورهایی که در آن‌ها فعالیت دارند برای فهم این گفتمان و ایجاد ضد جریان برای خنثی کردن آن بسیار مهم و حیاتی است.

در این ۷ گزارش خبری از آغاز اعتراضات در ایران که از شبکه الجزیره قطر از تاریخ شنبه ۲۶ شهریور ۱۴۰۱ تا جمعه ۱۵ مهر ۱۴۰۱ انتشار یافته‌اند با روش تحلیل عملیاتی تحلیل گفتمان (پدام) تحلیل شدند. تحلیل گفتمانی گزارش‌های مزبور در پنج سطح: سطح-سطح، عمق-سطح، سطح-عمق، سطح عمیق و سطح عمیق‌تر نشان‌دهنده دیپلماسی گفتمانی این شبکه درباره ناآرامی‌های اخیر ایران است.

نمودار شماره (۲) نشان‌دهنده نقشه معنایی گفتمانی شبکه الجزیره در رابطه با اغتشاشات ایران است. این نقشه بیانگر این است که شبکه مزبور در تلاش است که گفتمانی را از موضوع مزبور منتشر کند که بیشتر در جهت برجسته‌سازی و موفقیت‌سازی اغتشاشات در دست‌یابی حداقل به بخشی از مطالبات خود می‌باشد.

نمودار شماره (۲): نقشه معنایی گفتمانی شبکه الجزیره در رابطه با اغتشاشات ۱۴۰۱ ایران

پیشنهادها

مطالعات مربوط به اغتشاشات، اعتراضات یا ناآرامی‌ها در ایران کنونی برای آشنا شدن با ابعاد، خاستگاه و گفتمان آن‌ها برای رسیدگی به مطالبات از یک‌جهت و کنترل اوضاع و ایجاد ضد جریان مناسب با توجه به هجوم رسانه‌های گوناگون معاند و غربی علیه نظام اسلامی بسیار حائز اهمیت است. به نظر می‌رسد که در راستای مبحث این پژوهش می‌توان پیشنهادهایی را مطرح نمود.

۱. تحلیل دیپلماسی گفتمانی سایر رسانه‌های جهانی در رابطه با اغتشاشات

۱۴۰۱ از شرق و غرب؛

۲. تحلیل گزارشات خبری رسانه‌های داخلی برای کشف موضع‌گیری‌ها،

برداشت‌ها، راه‌حل‌ها و غیره درباره اغتشاشات ۱۴۰۱؛

۳. تحلیل محتوای شبکه‌های اجتماعی برای آشنایی با رویکردهای مردم و

ابعاد گفتمانی آنان که در موضوع اغتشاشات ۱۴۰۱ مطرح کرده‌اند.

فهرست منابع

- انصاری فر، ج. (۱۳۸۵). *فرآیند تأثیرگذاری عملیات روانی در عراق*. راهبرد، شماره ۴۱، پاییز، ۴۷-۶۲.
- ایزدی، پیروز (۱۳۹۵). *ایران هراسی در غرب: علل، اهداف و انگیزه‌ها*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- بافقی، امیرحسین یآوری (۱۳۹۰). *طراحی الگوی پیش‌نگری بحران‌های اجتماعی به‌منظور پیشگیری از آن‌ها توسط ناجا*، تهران: رساله دکتری تخصصی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده مدیریت و حسابداری.
- بشیر، حسن (۱۳۸۵). *تحلیل گفتمان؛ دریچه‌ای برای کشف ناگفته‌ها*. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- بشیر، حسن (۱۳۹۰). *رسانه‌های بیگانه؛ قرائتی با تحلیل گفتمان - جلد اول*. تهران: سیمای شرق.
- بشیر، حسن (۱۳۹۱). *رسانه‌های بیگانه؛ قرائتی با تحلیل گفتمان - جلد دوم*. تهران: سیمای شرق.
- بشیر، حسن (۱۳۹۸). *تحلیل گفتمانی بیعت در نامه‌های حضرت علی (ع) و معاویه برپایه نظریه هماهنگ معنا*. فصلنامه علمی پژوهش‌های نهج‌البلاغه، پاییز، شماره ۶۲، ۱۳۱-۱۶۶.
- بشیر، حسن (۱۴۰۰). *فرایند ساخت معنا در تحلیل گفتمان با روش «پدام» با مطالعه موردی بیداری اسلامی*. فصلنامه روش‌شناسی در علوم انسانی، دوره ۲۷، شماره ۱۰۶، فروردین، ۳۱-۴۸.
- بشیر، حسن؛ تفرجی شیرازی، محمدتقی. (۱۳۹۱). *بازنمایی و مدیریت رسانه‌های بحران در بحرین: تحلیل گفتمان نشریات عربی زبان کشورهای حاشیه خلیج فارس (از ۷ مارس تا ۸ ژوئن ۲۰۱۱)*. جستارهای سیاسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۱، صص ۱-۲۵، ۱-۲۵.
- بشیر، حسن؛ احسانی‌فر، علی (۱۴۰۱). *تحلیل گفتمان مناظره تلویزیونی در انتخابات دهم ریاست جمهوری اسلامی ایران (خرداد ۱۳۸۸)*. فصلنامه رهپویه ارتباطات و فرهنگ، دوره اول، شماره سوم، بهار، ۷-۱۸.
- دریفوس، هیسورت ال؛ رابینو، پل (۱۳۹۱). *سوژه و قدرت*، کتاب میشل فوکو فراسوی ساخت‌گرایی و هرمنوتیک با مؤخره‌ای به قلم میشل فوکو. تهران: انتشارات نی.
- رنجبران، داود (۱۳۸۹). *جنگ نرم*. تهران: انتشارات ساحل اندیشه تهران.

- زابلی‌زاده، اردشیر (۱۳۹۳). *چهارچوب‌بندی، خبر و رسانه*. تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.
- شاه بهرامی، فرج‌الله (۱۳۸۸). *تجمعات و ناآرامی‌های سیاسی*. تهران: معاونت تربیت و آموزش فراجا.
- عبدالرحمانی، رضا؛ مظفری، محمدمهدی؛ محمدی، ایرج (۱۳۹۷). *تحلیل محتوای امنیتی پیام‌های شبکه اجتماعی تلگرام*. راهبرد، سال ۲۷، شماره ۸۹، زمستان، ۱۲۵-۱۵۰.
- غریب‌آبادی، کاظم (۱۴۰۲). *سرویس‌های اطلاعاتی ۳۰ کشور خارجی در دامن‌زدن به ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱ دخیل بودند*. تاریخ انتشار: ۲۹: ۱۳ - ۱۴ تیر ۱۴۰۲ <https://www.entekhab.ir/fa/news>
- فرکلاف، نورمن (۱۳۷۹). *تحلیل انتقادی گفتمان*. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- گیل، دیوید؛ آدم، بریجت (۱۳۸۴). *الفبای ارتباطات*. تهران: مرکز مطالعات تحقیقات رسانه‌ها (سمارنگ). چاپ اول.
- منوچهری، عباس (۱۳۸۷). *رهیافت و روش در علوم سیاسی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- مهری‌نژاد، سیدابوالقاسم؛ مجیدی، عبدالله (۱۳۸۷). *عوامل استرس‌زای کارکنان پایور یگان ویژه پاسداران در کنترل اغتشاشات*. مطالعات مدیریت انتظامی، ۳ (۱)، ۲۷-۳۹.

References

- Abdolrahmani, R.; Mozafari, M. Mahdi & Mohammadi, I. (2018). "Security content analysis of Telegram social network messages", *Rahbord*, Year 27, No. 89, Winter, 2018, pp. 125-150. [In Persian]
- Ansarifar, J. (2006). "The effective process of psychological operations in Iraq" *Rahbord*, No. 41, Autumn, 2006, pp. 47-62. [In Persian]
- Asgari, M. Hosseini, H. (2021). Explaining the process and introducing the causes of social unrest in Islamic Republic of Iran, *Defense Strategy*, 19 (2) pp. 145-178. Retrievable from: http://ds.sndu.ac.ir/articla_1473.html [In Persian]
- Bashir, H. & Ehsanifar, A. (2022). "Discourse analysis of televised debate in the 10th presidential election of the Islamic Republic of Iran (June 2009)", *Journal of Farhang va Ertebatat*, Vol.1, No. 3, Spring, 2022, pp. 7-18. [In Persian]
- Bashir, H. & Tafarroji Shirazi, M. GH. (2012). "Media representation and management of the crisis in Bahrain: Discourse analysis of the Arabic language publications of the Persian Gulf countries (from March 7 to June 8, 2011)", *Contemporary Political Essays Journal*, Research Institute of Humanities and Cultural Studies, Third Year, No. 2, Autumn and Winter, 2012, pp. 1-25. [In Persian]
- Bashir, H. (2006). *Discourse Analysis; A Window to Discover the Unsaid*, Tehran, Imam Sadiq University, Iran. [In Persian]
- Bashir, H. (2011). *Foreign Media; A Reading with Discourse Analysis*, First Vol., 1st Edition, Tehran: Simaye-Shargh. [In Persian]
- Bashir, H. (2012). *Foreign Media; A Reading with Discourse Analysis*, Second Vol., 1st Edition, Tehran: Simaye-Shargh. [In Persian]
- Bashir, H. (2019). "Discourse analysis of allegiance in the letters of Hazrat Ali and Muawiyah based on the harmonious theory of meaning", *The Scientific Quarterly of Nahj al-Balagha Researches*, Autumn, 2019, No. 62, pp. 131-166. [In Persian]
- Bashir, H. (2021). "The process of making meaning in discourse analysis using the "PDAM" method with a case study of Islamic awakening", *Quarterly Journal of Methodology in Human Sciences*, Vol. 27, No. 106, Spring 2021. pp. 31-48. [In Persian]
- Entman, R. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm, *Journal of Communication*, 43(4): 51-58.
- Fairclough, N. (2000). *Critical Discourse Analysis*, Group of Translators, Tehran: Media Studies and Research Center. [In Persian]
- Foucault, M. (2012). Michel Foucault's book *Beyond Constructivism and Hermeneutics* with an afterword by Michel Foucault, written by Hubert L. Dreyfus and Paul Rabino, Translation: Hossain Bashireyyeh, Eighth Edition, Tehran: Ney Publications. [In Persian]
- Gamson, W. A., et al. (1992). Media Images and the Social Construction of Reality, *Annual Review of Sociology* 18: 373-93.
- Gharibabadi, K. (2023). "The intelligence services of 20 foreign countries were involved in fomenting the unrest in the fall of 1401.", *News Code: 732377*, Date of Release: 5 July 2023, <https://www.entekhab.ir/fa/news/732377> [In Persian]
- Gill, D. & Bridget, A. (2005). *Alphabet of Communication*, First Edition, Tehran: Center for Media Research Studies (Samarang). [In Persian]

- Goffman, E. (1974). *Frame analysis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gramsci, A. (1987). *On meaning: Selected writings in semiotic theory* (Open linguistics series), Publisher: University of Minnesota Press.
- Harris, Z. (1952) *Discourse Analysis*. I Language, 28: 1-30.
- Izadi, P. (2016). *Iranophobia in the West: Causes, Goals and Motivations*, First Publication, Tehran, Research Institute of Culture, Art and Communication. [In Persian]
- Kessler, O. (2012). The two faces of Al Jazeera. *Middle East Quarterly*.
- Manouchehri, A. (2008). *Approach and Method in Political Science*, First Edition, Tehran: Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt). [In Persian]
- Mehrinajad, A.; Majidi, A. & Saidi, W. (2008). The stress factors of the employees of Payor Special Guards Unit in riot control, *Police Management Studies*, 3 (1), pp. 27-39-Retrieveable from: http://pmsq.jrl.police.ir/artical_92313.html [In Persian]
- Mofakhami Shahrestani, H. & Ehteshami, A. (2022). "Security-social analysis of the 1401 fall riots", *Scientific Journal of Social Order*, 14th year, 4th year, Winter, pp. 1-27. [In Persian]
- Powers, S., (2012) *From broadcast to networked journalism: The case of Al-Jazeera English. Histories of Public Service Broadcasters on the Web*. Peter Lang, New York, 207-221.
- Rangbaran, D. (2010). *Jang Nerm*, Tehran: Sahil Andisheh Publishing House, Tehran. [In Persian]
- Shah Bahrami, F. A. (2009). *Political Gatherings and Unrest*, Tehran: Faraja Deputy Education and Training. [In Persian]
- Sharp, J. M. (2003). *The Al-Jazeera News Network: Opportunity or Challenge for U.S. Foreign Policy in the Middle East?*. Congressional Research Service Reports, July 23,
- Strömbäck, J. Shehata, A. and Dimitrova, D. (2008). *Framing the Mohammad cartoons issue: A cross-cultural comparison of Swedish and US press*, *Global Media and Communication*.
- Van Dijk, Teun (2000). *Ideology and Discourse: Internet Course for the universitst Oberta de Catalunya*.
- Yavari Bafghi, A. A. (2011). *Designing a model for anticipating social crises in order to prevent them by Naja*, PhD dissertation, Allameh Tabatabai University, Faculty of Management and Accounting. [In Persian]
- Zabolizade, A. (2014). *Framing, News and Media*, Tehran, Office of Media Studies and Planning, Iran. [In Persian]
- Entman, R. M. (1993). *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Gamson, W. A., Croteau, D., Hoynes, W., & Sasson, T. (1992). *Media Images and the Social Construction of Reality*. *Annual Review of Sociology*, Vol. 18, 373-393.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis*. Cambridge: Harvard University Press..
- Greimas, A. (1987). *On meaning: Selected writings in semiotic theory* (Open linguistics series). F. Pinter.
- Kessler, O. (2012). The two faces of Al Jazeera. *Middle East Quarterly* 19(1);, 47-56.

- Powers, S. (2012). From broadcast to networked journalism: The case of Al-Jazeera English. Histories of Public Service Broadcasters on the Web. New York: Peter Lang.
- Sharp, J. M. (2003). The Al-Jazeera News Network: Opportunity or Challenge for U.S. Foreign Policy in the Middle East?. Congressional Research Service Reports, July 23,.
- Van Dijk, T. (2000). Ideology and Discourse. Internet Course for the universitst Oberta deCatalunya.

